

Wonen in een ander talig universum

Er zijn honderden schrijvers van wie ik het hele oeuvre heb gelezen. Van A.P. Blankaart bijvoorbeeld. Nu is dat niet zo moeilijk, want hij heeft maar één boek (*Vogelenzang*) op zijn naam staan. Ook van Sanneke van Hassel ken ik het hele oeuvre – dat vooralsnog uit twee titels bestaat. Het gaat vanzelf, je hoeft alleen maar door te lezen. De oeuvres snellen je tegemoet, zeker als je criticus bent. Maar is één boek al een oeuvre of wordt het dat pas nadat de schrijver is gestorven? De kwantiteit kan nooit het beslissende criterium zijn, want wie zal ontkennen dat Nescio een oeuvre heet geschreven, terwijl het toch niet meer dan enkele honderden bladzijden beslaat?

En hoe zit het met schrijvers, die wel veel boeken hebben geschreven maar nog niet dood zijn? Heeft Harry Mulisch een oeuvre? Zonder enige twijfel, en hij heeft er ook behartigenswaardige dingen over gezegd, die kunnen helpen bij het vaststellen van wat wel of niet als een oeuvre mag gelden. In *Voer voor psychologen* lees ik: 'Het oeuvre van een schrijver is, of behoort te zijn, een totaliteit, één groot organisme, waarin elk onderdeel met alle andere verbonden is door ontelbare draden, zenuwen, spieren, strengen en kanalen, waardoor onderling voeling gehouden wordt en geheimzinnige berichten heen en weer worden gezonden, stromingen, seinen, kode... (...) Het oeuvre is het *nieuwe lichaam* van de schrijver'.

Van het oude lichaam blijf ik liever af, althans bij de meeste schrijvers. Van dat nieuwe lichaam krijg ik niet gauw genoeg, althans bij sommige schrijvers. Van hen wil alles lezen, wetend dat van het geheel een aantrekkelijkheid en een betekenis uitgaat die meer is dan de som van de afzonderlijke boeken. Wie zich in een oeuvre verdiept, verkent een vreemde wereld, een ander continent met een eigen taal die je moet leren verstaan. Is dat eenmaal gelukt, dan kun je met zo'n oeuvre spreken en als het goed is zegt het gaandeweg steeds meer terug. Een verzameling boeken waarbij dat onmogelijk blijkt, ook als ze afkomstig zijn van één schrijver, verdient het niet een oeuvre te worden genoemd.

Een oeuvre heeft zijn schrijver niet meer nodig, zoals wij op zeker moment onze ouders niet meer nodig hebben; het is veranderd in een eigen universum dat op eigen benen staat. Op een bepaalde manier neemt de lezer de plaats van de schrijver in, door zich diens oeuvre eigen te maken. Soms is het wel een kwestie van inschikken, want een echt oeuvre kan heel veel lezers verdragen, en op den duur gaan hun interpretaties er ook bij horen, terwijl de schrijver al lang uit het zicht is verdwenen. Wat weten we van Homerus, van Sophocles, van Shakespeare? Wat hun oeuvre is en betekent wordt net zo goed bepaald door de interpretaties waarmee talloze generaties lezers de tekst hebben ingesponnen. Aan dat weefsel draagt elke lezer, die het gesprek met het oeuvre serieus neemt, iets bij.

Wat mij betreft hoeft het niet gemakkelijk te gaan. Liever niet zelfs. Juist als een afzonderlijk boek zich niet goed prijsgeeft (maar wel intrigeert), wordt de behoefte om het hele oeuvre erbij te pakken onweerstaanbaar. In het gesprek wordt de inzet hoger, naarmate de ander moeilijker tot een weerwoord te bewegen is. Zo is het niet bij echte mensen (sommige zwijgers hebben gewoon niets te vertellen),

maar een oeuvre `zwijgt' in woorden, en in dat geval zoek ik de oorzaak van de hapering allereerst bij mijzelf.

Ik herinner mij mijn worsteling met Heideggers ondoorgroondelijke proza, het heeft mij een bijna onmenselijke moeite gekost – die later, toen ik er toch enigszins in wist door te dringen, bleek te corresponderen met de onmenselijke filosofie die in Heideggers oeuvre wordt uitgedrukt. De moeite bleek achteraf deel uit te maken van de betekenis.

Geen beter middel dan een onmenselijk moeilijk oeuvre om – tijdelijk – buiten jezelf te raken, weg van alle gewoontes en alle gemeenplaatsen waaruit we voor minstens driekwart bestaan. Met de taal die je zo leert spreken, kun je bij de bakker geen brood bestellen. En als je er ook buiten de lectuur in gaat praten, raak je al je vrienden en bijna al je vriendinnen kwijt. Toch heb ik nooit eerder zo hevig de greep van de taal op mijn gewone manier van denken en ervaren beseft als toen – toen ik dankzij Heidegger even van die taal los kwam.

Op een minder extreme en nadrukkelijke manier overkomt mij hetzelfde bij het lezen van *elk* oeuvre. Telkens treed ik binnen in een ander talig universum, waarbij ik mij zowel van de overeenkomsten als van de verschillen met de eigen taal (het vertrouwde vocabulaire, de ingesleten uitdrukkingen, de dierbare clichés) bewust word. Voor iedereen die niet aan zichzelf genoeg heeft is dat een weldaad, die je ten deel valt door je, onvermijdelijk langzaam lezend, te verdiepen in een oeuvre. Voor een criticus is het zelfs veel meer dan een weldaad, het is een noodzaak. Want zonder een groot, moeilijk en uitdagend oeuvre achter de hand valt hij onherroepelijk ten prooi aan de waan van de dag, die zich aan hem opdringt in de vorm van een niet aflatende stroom afzonderlijke boeken.

(*NRC Handelsblad*, 13-7-2007)